

СТРУКТУРНО–КВАНТИТАТИВНЫЕ СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ ОМОПАРАДИГМ В БЕЛОРУССКОМ И ИТАЛЬЯНСКОМ ЯЗЫКАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ТОЛКОВЫХ СЛОВАРЕЙ)

В. Б. СКРОМБЛЕВИЧ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Определены и сопоставлены структурно-квантитативные характеристики омонимических парадигм в белорусском и итальянском языках. Установлены общие и специфические аспекты в подходах к описанию омонимов в лексикографических источниках, выявлены количественные и структурные сходства и различия омопарадигм. В зависимости от характеристик компонента омопарадигмы выделены следующие ее типы: тождественный и смешанный (по количественному параметру); гомогенный и комбинированный (по морфологической принадлежности компонента); графический и фонетико-графический (по форме совпадения структурных единиц). С учетом функционально-стилистических особенностей определены семь типов, пять из которых являются общими для обоих языков.

Ключевые слова: омонимы; омопарадигма; структурный компонент омопарадигмы; квантитативный параметр; лексикография.

СТРУКТУРНА-КВАНТЫТАТЫЎНЫЯ ПАДАБЕНСТВЫ І РАЗЫХОДЖАННІ АМАПАРАДЫГМ У БЕЛАРУСКАЙ І ІТАЛЬЯНСКАЙ МОВАХ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ТЛУМАЧАЛЬНЫХ СЛОЎНІКАЎ)

В. Б. СКРАМБЛЕВІЧ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анатацыя. Вызначаны і супастаўлены структурна-квантытатыўныя характарыстыкі аманімічных парадыгм у беларускай і італьянскай мовах. Устаноўлены агульныя і спецыфічныя аспекты ў падыходах да апісання амонімаў у лексікаграфічных крыніцах, выяўлены колькасныя і структурныя падабенствы і разыходжанні амапарадыгм. У залежнасці ад характарыстык кампанента вылучаны наступныя тыпы амапарадыгмы: тоесны і змешаны (па колькасным параметры); гамагенны і камбінаваны (па марфалагічнай прыналежнасці кампанента); графічны і фанетыка-графічны (па форме супадзення структурных адзінак). З улікам функцыянальна-стылістычных асаблівасцей вызначаны сем тыпаў, пяць з якіх з'яўляюцца агульнымі для абедзвюх моў.

Ключавыя словы: амонімы; амапарадыгма; структурны кампанент амапарадыгмы; квантытатыўны параметр; лексікаграфія.

Образец цитирования:

Скромблевич ВБ. Структурно-квантитативные падабенствы і разыходжанні амапарадыгм у беларускай і італьянскай мовах (на матэрыяле тлумачальных слоўнікаў). *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2025;1:76–89. EDN: BJRTPB

For citation:

Skromblevich VB. Structural and quantitative similarities and differences of homoparadigms in Belarusian and Italian languages (based on the material of explanatory dictionaries). *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2025;1:76–89. Belarusian. EDN: BJRTPB

Автор:

Валерия Болеславовна Скромблевич – соискатель кафедры русского языка филологического факультета. Научный руководитель – доктор филологических наук, профессор И. Э. Ратникова.

Author:

Valeria B. Skromblevich, competitor at the department of Russian language, faculty of philology.
lera2304@gmail.com

STRUCTURAL AND QUANTITATIVE SIMILARITIES AND DIFFERENCES OF HOMOPARADIGMS IN BELARUSIAN AND ITALIAN LANGUAGES (BASED ON THE MATERIAL OF EXPLANATORY DICTIONARIES)

V. B. SKROMBLEVICH^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The structural and quantitative characteristics of homonymous paradigms in Belarusian and Italian languages are defined and compared. The general and specific aspects of approaches to the description of homonyms in lexicographical sources are specified, quantitative and structural similarities and differences between homoparadigms are revealed. Depending on the characteristics of the component of homoparadigm, the following types were identified: identical and mixed (according to the quantitative parameter); homogeneous and combined (according to the morphological affiliation of the component); graphical and phonetical-graphical (according to the form of coincidence of structural units). According to functional and stylistic features, seven types were identified, five of which are common to both languages.

Keywords: homonyms; homoparadigm; structural component of homoparadigm; quantitative parameter; lexicography.

Уводзіны

Пытанні аманіміі ўсё часцей трапляюць у цэнтр увагі не толькі лексікалагаў, але і лексікографаў, паколькі адсутнасць тоеснага адлюстравання структуры аманімічнай парадыгмы ў слоўніках і адпаведна разыходжанні слоўнікавых артыкулаў – праблема не толькі тэарэтычная, але і практычная, звязаная з адэкватным разуменнем лексічных адзінак і іх выкарыстаннем у камунікацыі.

Традыцыйна ў лінгвістыцы тэрмін «парадыгма» суадносіцца з марфалогіяй і фаналогіяй. Аднак прызнанне таго, што парадыгматычныя адносіны пранізваюць усю моўную сістэму, дазваляе выкарыстоўваць гэты тэрмін таксама ў адносінах да сінтаксісу і лексікалогіі: «Сістэмны характар слоўнікавага складу мовы выяўляецца ў першую чаргу ў размеркаванні слоў па некаторых семантычна аб'яднаных лексічных групах – лексіка-семантычных парадыгмах. Кожнае слова мовы ўваходзіць у пэўную лексіка-семантычную парадыгму, пры гэтым, часцей за ўсё ў сілу сваёй мнагасзначнасці, не толькі ў адну»^{1*} [1, с. 48]. Усе адзінкі лексічнай парадыгмы атаясамліваюцца па якой-небудзь істотнай і асноўнай прымеце, уласцівай усім без выключэння членам шэрага, і супрацьпастаўляюцца па іншых (дыферэнцыяльных) прыметах [2].

У граматыцы парадыгма суадносіцца з пэўнай граматычнай катэгорыяй, якая з'яўляецца сродкам рэалізацыі граматычнага значэння. У лексіцы тэрмін «парадыгма» неабходна разглядаць у сувязі з паняццем пэўнай лексічнай катэгорыі, якая аб'ядноўвае клас аднастайных лексічных адзінак. Амонімы не існуюць у мове адасоблена, слова трапляе ў катэгорыю амонімаў толькі ў тым выпадку, калі яно суадносіцца з якім-небудзь іншым словам ці словамі, якія маюць аднолькавую форму (супадаюць па напісанні і (або) вымаўленні), але адрозніваюцца па значэнні. Такім чынам, асноўнай структурнай адзінкай аманіміі з'яўляецца не асобны амонім, а група аманімічных слоў. Як адзначае Т. І. Пятрова, толькі ў рамках амагрупы праяўляецца аманімічнасць слоў^{2*}. У навуковай літаратуры сустракаюцца розныя найменні для абазначэння такіх груп: аманімічныя гнёзды (Т. Б. Назарава, Л. М. Дударова), аманімічныя ланцужкі (І. У. Роднева), аманімічныя радкі, або аманімічныя групы (Ю. П. Касцючэнка, В. М. Кім, Т. І. Пятрова, Л. У. Малахоўскі). У нашай працы аб'яднанне аманімічных адзінак мы будзем абазначаць тэрмінам «амапарадыгма» (далей – АП), пад якім разумеецца «сістэмная групоўка аднолькавых па фанетычнай/графічнай форме слоў, семантычна супрацьпастаўленых» [3, с. 252].

Аб'ектам нашага даследавання з'яўляюцца АП сучаснай беларускай і італьянскай моў, мэтай даследавання – выяўленне і супастаўленне структурна-квантыватывых характарыстык АП у беларускай і італьянскай мовах.

Актуальнасць супастаўляльнага вывучэння АП звязана ў першую чаргу з надзённымі патрабаваннямі двухмоўнай лексікаграфіі. Па прычыне наяўнасці разыходжанняў у кваліфікацыі значэнняў колькасць элементаў АП адрозніваецца. Так, некаторыя лексемы ў адным слоўніку могуць быць варыянтамі полісемічнага слова, а ў іншым – амонімамі. У той жа час адна і тая ж лексема можа быць зафіксавана як

^{1*}Тут і далей пераклад наш. – В. С.

^{2*}Пятрова Т. И. Структурно-семантическая характеристика лексической омонимии в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Ростов н/Д, 1983. С. 25.

адназначная ў адным слоўніку і як мнагазначная ў іншым (семантычнае адрозненне, якое адзін слоўнік падае як выпадак полісеміі, іншы прадстаўляе як адценне значэння). З тэарэтычнага пункту гледжання вынікі працы могуць спрыяць вывучэнню працэсаў камунікацыі і ўспрымання гаворкі, даследаванням у галіне псіхалінгвістыкі і машынай апрацоўкі тэксту. У практычным плане яны стануць карыснымі для лексікаграфіі, паколькі паспрыяюць больш якаснаму адбору слоў і рацыянальнаму падыходу да складання слоўнікавага артыкула. Акрамя таго, вынікамі даследавання можна будзе карыстацца пры ўдасканаленні метадыкі выкладання замежных моў.

Матэрыялы і метады даследавання

Пры выяўленні аманімічных парадыгм мы прытрымліваліся метадалогіі Л. У. Малахоўскага, прымененай для апісання структурных асаблівасцей амагрупы ў англійскай мове. Пошук амагруп у межах графічных амонімаў ажыццяўляўся на матэрыяле слоўнікаў, якія максімальна поўна адлюстроўваюць склад сучаснай англійскай мовы і змяшчаюць невялікую колькасць устарэлых, вузкаспецыяльных і дыялектных слоў. Размежаванне аманіміі і полісеміі адпавядала даным слоўнікавых артыкулаў, а ў выпадках іх несупадзення перавага аддавалася крыніцам, дзе прадстаўлены больш дыферэнцыраваны падыход [4, с. 162–163].

Для таго каб выявіць магчымыя тыпы АП, а таксама прасачыць разыходжанні ў падыходах да апісання амонімаў у беларускіх лексікаграфічных крыніцах, мы звярнуліся да наступных выданняў: ТСБМ, ТСБЛМ 2002, ТСБЛМ 2022.

У якасці крыніц моўнага матэрыялу для структурна-квантытатыўнага апісання АП італьянскай мовы былі выкарыстаны GDIH, DLIM, DLIT. Улічваючы разнастайнасць тлумачальных слоўнікаў італьянскай мовы, пры выбары крыніц для нашага даследавання мы звярнуліся да выданняў, рэкамендаваных Акадэміяй Круска (Accademia della Crusca)^{3*}, якая каардынуе лексікаграфічную дзейнасць і прапаганду італьянскай мовы ў Італіі.

Вывучэнне беларускай і італьянскай аманімікі ажыццяўлялася ў межах фанетыка-графічных амонімаў (лексічных, лексіка-граматычных і граматычных). З мэтай правядзення папярэдняга параўнальнага структурна-квантытатыўнага аналізу АП была зроблена выбарка ў 2000 беларускіх і італьянскіх АП (па 1000 для кожнай мовы).

Размежаванне аманіміі і полісеміі грунтуецца на даных усіх шасці слоўнікаў. У беларускіх крыніцах гэтыя даныя ў асноўным супадаюць, а ў італьянскіх даволі часта адрозніваюцца. У нашым даследаванні ўлічваліся ўсе выпадкі такіх супадзенняў і несупадзенняў, што дазволіла максімальна падрабязна прадставіць асаблівасці АП абедзвюх моў.

Амонімы-дзеепрыметнікі ўлічваліся толькі ў тых выпадках, калі яны ўваходзілі ў склад АП разам з прыметнікам або назоўнікам. Улік АП, якія складаюцца выключна з амонімаў-дзеепрыметнікаў, не з'яўляецца, на нашу думку, істотным, паколькі дубліруе аднайменныя дзеясловы АП. Напрыклад, АП дзеясловаў *збаўляцца*, *запусціць*, *падаслаць*, *перахаваць* змяшчаюць у сабе АП дзеепрыметнікаў *збаўлены*, *запушчаны*, *падасланы*, *перахаваны*. У ТСБЛМ 2002 і ТСБЛМ 2022 такія амонімы не выносяцца ў асобныя слоўнікавыя артыкулы, яны могуць указвацца непасрэдна ў артыкуле, прысвечаным адпаведнаму дзеяслову. У ТСБМ амонімы-дзеепрыметнікі вылучаюцца асобна, аднак пры іх тлумачэнні даецца спасылка на дзеяслоў: *перахаваны*¹ *дзеепрым. зал. ад перахаваць*¹; *перахаваны*² *дзеепрым. зал. ад перахаваць*² (ТСБМ, т. 1, с. 232).

Даследаванне квантытатыўных характарыстык амонімаў прадугледжвае выяўленне іх агульнай колькасці і долі ў слоўнікавым складзе, супастаўленне колькасці амонімаў у розных мовах, размеркаванне амонімаў па часцінах мовы, вызначэнне залежнасці паміж аманіміяй, сярэдняй даўжынёй слова і яго ўжываннем. Супастаўляльнае вывучэнне квантытатыўных асаблівасцей амонімаў на матэрыяле рускай і англійскай моў прадстаўлена ў працах О. Есперсена, В. Скіта, А. Я. Шайкевіча, І. С. Тышлера, Ю. П. Касцючэнка і інш. Аднак вынікі колькаснага аналізу амонімаў у розных аўтараў не супадаюць па прычынах разнастайнасці крытэрыяў вылучэння амонімаў (некаторыя даследчыкі ўлічваюць выключна графічныя або фанетычныя амонімы) і дакладнага разумення структуры аманімічнага рада і паслядоўнага размежавання адзінак розных узроўняў (напрыклад, пры падліку амографаў могуць улічвацца лексічныя і граматычныя амонімы, а пры падліку фанетыка-графічных і фанетычных амонімаў – толькі граматычныя амонімы). Так, агульная колькасць амонімаў у англійскай мове складае, па розных меркаваннях, 1800 (В. Скіт), 2947 (А. Я. Шайкевіч), 4800 (Ю. П. Касцючэнка), 5096 (І. С. Тышлер) слоў [4, с. 160].

^{3*} Акадэмія заснавана ў 1585 г. у Фларэнцыі групай лінгвістаў і філолагаў. Мэтай установы было ўпарадкаванне італьянскай літаратурнай мовы на аснове тасканскага дыялекту, вызваленне мовы ад неалагізмаў, рэгіяналізмаў, тэхнічнай тэрміналогіі (менавіта таму эмблема акадэміі – сіта для мукі, якое адсейвае вотруб'е). Галоўным дасягненнем установы з'яўляецца выданне ў 1612 г. слоўніка акадэмікаў Круска (Vocabolario degli Accademici della Crusca), які стаў узорам для еўрапейскіх лексікаграфічных дзеянняў.

На думку Л. У. Малахоўскага, пры колькасным вывучэнні з’явы аманіміі немагчыма атрымаць дакладны вынік без дэталёвага вывучэння структурных характарыстык аманімікі. Як адзначае навуковец, аманімічныя радкі ўзроўню лексем (амагрупы) і ўзроўню словаформ (амакамплекты) значна адрозніваюцца па сваёй лексіка-граматычнай структуры. Структура аманімічнага радка складаецца з амасегментаў і гіперлексем. Пад амасегментамі Л. У. Малахоўскі разумее словы, якія адносяцца да адной і той жа часціны мовы, але адрозніваюцца па лексічным значэнні. Гіперлексеми – гэта словы, якія маюць агульную лексічную семантыку, але адносяцца да розных часцін мовы. Разгледзім у якасці прыклада амагрупу *beetle*: *beetle*¹, наз. тэхн. ‘трамбоўка, кувалда’; *beetle*², дзеясл. ‘трамбаваць’; *beetle*³, наз. ‘жук’; *beetle*⁴, дзеясл. ‘навісаць’; *beetle*⁵, прым. ‘навіслы’. Згодна з Л. У. Малахоўскім дадзеная амагрупа складаецца з трох амасегментаў (субстантыўны, дзеяслоўны і ад’ектыўны) і трох гіперлексем (аб’ядноўвае словы *beetle*¹ і *beetle*² (з бліскім лексічным значэннем); змяшчае семантычна адасобленае слова *beetle*³; уключае блізкія па лексічнай семантыцы словы *beetle*⁴ і *beetle*⁵ [4, с. 89–91].

Такі падыход да апісання амонімаў асобна ўзятай мовы дазваляе прааналізаваць іх з пункту гледжання рознаўзроўневых сістэмных сувязей. Аднак для супастаўлення дзвюх і болей моў прымяніць яго даволі цяжка, асабліва калі параўноўваюцца аналітычная і сінтэтычная мовы. Мы прапануем сваю мадэль апісання амонімаў, якая можа быць выкарыстана пры раглядзе некалькіх моў з улікам характарыстык структурнага кампанента АП. Структурны кампанент АП вызначаецца словамі-амонімамі, пазначанымі ў слоўніках надрадкавай лічбай у канцы загалоўнага слова і вынесенымі ў асобны самастойны слоўнікавы артыкул.

Вынікі і іх абмеркаванне

Для структурнага апісання АП мы паслядоўна разглядаем іх кампаненты ў залежнасці ад тыпалогіі амонімаў (табл. 1 і 2)^{4*}. Такая сістэматызацыя дазваляе нам наглядна паказаць агульныя і спецыфічныя аспекты ў падыходах укладальнікаў тлумачальных слоўнікаў да з’явы аманіміі, а таксама выявіць прычыны несупадзенняў у межах як адной, так і абедзвюх разглядаемых моў.

Пры класіфікацыі амонімаў даследчыкі ў асноўным улічваюць наступныя аспекты: 1) аднолькавае або рознае напісанне; 2) поўнае ці частковае супадзенне марфалагічных форм амонімаў; 3) моўны ўзровень амонімаў; 4) этымалогію^{5*}. Гэтага прынцыпу (з некаторымі ўдакладненнямі) мы будзем прытрымлівацца пры класіфікацыі структурных элементаў АП. У залежнасці ад характарыстык амонімаў мы прапануем класіфікаваць структурны кампанент АП па наступных параметрах: колькасці слоўнікавых артыкулаў, у якіх адлюстраваны амонімы (квантыватывы); характарыстыкі амонімаў па сферы (характары) ужывання і стылістычнай афарбоўцы (функцыянальна-стылістычны); прыналежнасці амонімаў да той ці іншай часціны мовы (марфалагічны); форме супадзення (графічная, фанетыка-графічная) амонімаў (фармальны).

Табліца 1

Структура АП бар

Table 1

The structure of the homoparadigm бар

Крыніца	Параметры			
	Колькасць слоўнікавых артыкулаў	Сфера ўжывання, стылістычная афарбоўка амонімаў	Прыналежнасць амонімаў да пэўнай часціны мовы	Форма супадзення амонімаў
ТБСМ	4	Нейтральная Спецыяльная Нейтральная Спецыяльная	Назоўнікі	Фанетыка-графічная
ТСБЛМ 2002	2	Нейтральная Спецыяльная	Назоўнікі	Фанетыка-графічная
ТСБЛМ 2022	2	Нейтральная Спецыяльная	Назоўнікі	Фанетыка-графічная

^{4*}Разглядаемая ў табл. 2 АП *basio* мае наступныя значэнні: *basio*¹ ‘пацалунак’; *basio*² ‘1) ‘цяністы, звернуты на поўнач’; 2) ‘заладнаватае цяністае месца, звернутае на поўнач’.

^{5*}У тлумачальных слоўніках італьянскай мовы этымалогія слоў адлюстроўваецца, у тлумачальных слоўніках беларускай мовы этымалагічны крытэрыі прасачыць немагчыма. Як адзначаюць складальнікі, задача тлумачальнага слоўніка – паказаць нормы сучаснага словаўжывання (ТСБЛМ 2022, т. 1, с. 7), таму звесткі пра паходжанне слоў прыводзяцца толькі ў выключных выпадках, каб больш дакладна растлумачыць значэнне слова (ТСБЛМ 2002, с. 7). Па прычыне немагчымасці правесці параўнальны аналіз па этымалагічным крытэрыі мы не ўлічваем яго. Пад увагу бяруцца толькі тыя крытэрыі, якія прысутнічаюць у слоўніках абедзвюх моў (напрыклад, стылістычная афарбоўка і сфера (характар) ужывання згодна з паметамі).

Таблица 2

Структура АП *bacio*

Table 2

The structure of the homoparadigm *bacio*

Крыніца	Параметры			
	Колькасць слоўнікавых артыкулаў	Сфера ўжывання, стылістычная афарбоўка амонімаў	Прыналежнасць амонімаў да пэўнай часціны мовы	Форма супадзення амонімаў
GDIH	2	Нейтральная Рэдкаўжывальная	Назоўнікі	Графічная
DLIM	2	Нейтральная Дыялектная	Назоўнікі	Графічная
DLIT	Полісемант	—	—	—

Заўвага. Па прычыне разыходжанняў у выяўленні значэнняў колькасць элементаў АП адрозніваецца. Некаторыя адзінкі ў адным слоўніку могуць быць варыянтамі полісемічнага слова, а ў іншым – амонімамі. У той жа час адна і тая ж лексема можа быць адназначнай у адным слоўніку і мнагазначнай у іншым (семантычнае адрозненне, якое адзін слоўнік падае як выпадак полісеміі, іншы прадстаўляе як адценне значэння).

Разгледзім падрабязней разнавіднасці АП у залежнасці ад асаблівасцей структурнага кампанента.

Па колькасці слоўнікавых артыкулаў АП можна падзяліць на двухкампанентныя, трохкампанентныя, чатырохкампанентныя, многакампанентныя (у склад апошніх уваходзяць пяць і болей кампанентаў). Адзначым, што калі разглядаць кожную крыніцу асобна, то максімальная колькасць кампанентаў у адной АП складае для беларускай мовы 6 адзінак, для італьянскай мовы – 7. З улікам таго што колькасць характарыстыкі АП у розных слоўніках адрозніваюцца, то пры супольным аналізе лексікаграфічных крыніц АП можна раздзяліць на тоесныя (колькасць кампанентаў аднолькавая для ўсіх крыніц) і змешаныя (у адной або некалькіх крыніцах колькасць кампанентаў для адной і той жа АП адрозніваецца). І ў беларускай, і ў італьянскай мовах максімальная колькасць кампанентаў у тоесных АП складае 5 АП (*лава*, *смаліць*, *стан*, *lasso*). У італьянскіх слоўніках змешаныя АП могуць істотна адрознівацца. Так, парадыгма *berta* ў GDIH і DLIT складаецца з 5 адзінак, а ў DLIM – з 7 адзінак; парадыгма *ronco* ва ўсіх трох крыніцах мае розны склад: у GDIH яна ўтрымлівае 3 кампаненты, у DLIM – 6, у DLIT – 2 кампаненты. У беларускай мове ў змешаных АП розніца ў колькасці кампанентаў не перавышае, як правіла, 1 адзінку. Напрыклад, АП *каток* мае 3 амонімы ў ТСБМ, 4 амонімы ў ТСБЛМ 2002, 4 амонімы ў ТСБЛМ 2022, а АП *тур* утрымлівае 3 амонімы ў ТСБМ, 2 амонімы ў ТСБЛМ 2002, 3 амонімы ў ТСБЛМ 2022. У табл. 3 прадстаўлены тыпы АП па колькасці кампанентаў. Агульная колькасць структурных адзінак у складзе АП дазволіць вылучыць сярэдняю колькасць амонімаў у межах адной АП.

Таблица 3

Тыпалогія АП па колькасці кампанентаў

Table 3

Typology of homoparadigms according to the number of components

Тып АП па колькасці кампанентаў	Колькасць АП дадзенага тыпу				Агульная колькасць кампанентаў у складзе АП дадзенага тыпу			
	Абсалютная, адз.		Адносная, %		Абсалютная, адз.		Адносная, %	
	Беларуская мова	Італьянская мова	Беларуская мова	Італьянская мова	Беларуская мова	Італьянская мова	Беларуская мова	Італьянская мова
Двухкампанентная	934	875	93,4	87,5	1868	1750	90,15	81,28
Трохкампанентная	34	35	3,4	3,5	102	105	4,93	4,88
Чатырохкампанентная	7	1	0,7	0,1	28	4	1,35	0,19
Змешаная	25	89	2,5	8,9	74	294	3,57	13,65
Усяго	1000	1000	100	100	2072	2153	100	100

У большасці выпадкаў аб'ём АП у абедзвюх мовах роўны двум кампанентам. Найменш распаўсюджаным тыпам з'яўляецца чатырохкампанентная АП. У сярэднім на адну АП у беларускай мове прыходзіцца 2,07 амоніма, у італьянскай мове – 2,15. Колькасць дыяпазон амонімаў у АП змешанага тыпу для беларускай мовы вар'іруецца ў межах 2–3 або 3–4 кампанентаў. У італьянскай мове ў межах адной АП колькасць амонімаў можа значна адрознівацца: 2–6–2, 3–4–2, 2–4–2, 5–7–5.

У залежнасці ад памет, якімі амонімы суправаджаюцца ў слоўніках, можна вылучыць наступныя тыпы АП:

- АП 1, дзе ўсе кампаненты згодна са слоўнікам з'яўляюцца стылістычна нейтральнымі і неабмежаванымі ў выкарыстанні (не маюць спецыяльных памет);
- АП 2, дзе адзін або ўсе кампаненты адносяцца да кніжнага стылю мовы (параўнаем паметы: бел. *кніжн.*, іт. *LE* або *lett. (letterario* ‘кніжны’));
- АП 3, дзе адзін або ўсе кампаненты характэрны для размоўнага стылю мовы (памет *разм.*);
- АП 4, дзе адзін або ўсе кампаненты з'яўляюцца дыялектызмам(і) або рэгіяналізмам(і) (аб гэтым сведчаць такія паметы, як *абл.*, *RE* або *region. (regionale* ‘рэгіянальнае’), *DI* або *dial. (dialettale* ‘дыялектнае’));
- АП 5, дзе адзін або ўсе кампаненты абмежаваны колам прафесійнага або спецыяльнага (тэхнічнага, навуковага і пад.) ужывання (паметы *спец.*, *TS (tecnico-scientifico* ‘навукова-тэхнічнае’));
- АП 6, дзе адзін або ўсе кампаненты з'яўляюцца архаізмам(і) або ўстарэлым(і) словам(і) (паметы *уст.*, *OB (obsoleto* ‘устарэлы’));
- АП 7, дзе адзін або ўсе кампаненты АП адносяцца да «рэдкаў слоў, нягледзячы на тое, што яны ўсё яшчэ часта сустракаюцца ў тэкстах і гаворках XX ст.» (DLIM) (параўнаем паметы *raro*, *BU (basso uso)* ‘рэдка, рэдкаўжывальны’, *non comune* ‘рэдкасны’). Тып вылучаецца толькі на аснове італьянскай лексікаграфіі.

У табл. 4 прадстаўлены вынікі квантытатыўнага аналізу груп АП па функцыянальна-стылістычных асаблівасцях іх кампанентаў.

Табліца 4

Квантытатыўны аналіз груп АП
па функцыянальна-стылістычных асаблівасцях іх кампанентаў

Table 4

Quantitative analysis of homoparadigm groups
by functional and stylistic features of their components

Тып групы АП	Колькасць АП дадзенага тыпу				Аб'ём АП дадзенага тыпу па колькасці кампанентаў					
	Абсалютная, адз.		Адносная, %		Абсалютная, адз.			Адносная, %		
	Беларуская мова	Італьянская мова	Беларуская мова	Італьянская мова	Колькасць кампанентаў	Беларуская мова	Італьянская мова	Колькасць кампанентаў	Беларуская мова	Італьянская мова
АП 1	627	130	63,02	12,97	2	601	126	2	60,39	12,56
					3	23	3	3	2,31	0,31
					4	3	1	4	0,30	0,11
АП 2	0	95	0	9,48	2	0	82	2	0	8,18
					3	0	10	3	0	0,99
					4	0	3	4	0	0,29
АП 3	239	0	24,02	0	2	226	0	2	22,72	0
					3	10	0	3	1,01	0
					4	3	0	4	0,30	0
АП 4	13	152	1,32	15,16	2	11	117	2	1,11	11,67
					3	1	30	3	0,10	2,99
					4	1	3	4	0,10	0,29
					5	0	1	5	0	0,11
					6	0	1	6	0	0,11

Заканчэнне табл. 4
Ending of the table 4

Тып групы АП	Колькасць АП дадзенага тыпу				Аб'ём АП дадзенага тыпу па колькасці кампанентаў					
	Абсалютная, адз.		Адносная, %		Абсалютная, адз.			Адносная, %		
	Беларуская мова	Італьянская мова	Беларуская мова	Італьянская мова	Колькасць кампанентаў	Беларуская мова	Італьянская мова	Колькасць кампанентаў	Беларуская мова	Італьянская мова
АП 5	100	522	10,02	52,07	2	87	447	2	8,74	44,59
					3	9	61	3	0,90	6,09
					4	4	11	4	0,40	1,09
					6	0	2	6	0	0,19
					7	0	1	7	0	0,11
АП 6	26	181	2,62	18,06	2	25	153	2	2,52	15,26
					3	1	21	3	0,1	2,09
					4	0	5	4	0	0,49
					6	0	1	6	0	0,11
					7	0	1	7	0	0,11
АП 7	0	163	0	16,26	2	0	141	2	0	14,06
					3	0	18	3	0	1,79
					4	0	2	4	0	0,19
					5	0	1	5	0	0,11
					6	0	1	6	0	0,11
Усяго	1005	1243	101	124	—	1005	1243	—	101	124

Заўвага. Некаторыя амапарадыгмы ўключаюць дзве і больш памет, адпаведна яны ўваходзяць адначасова ў дзве або тры групы. У такіх выпадках адна амапарадыгма ўлічвалася некалькі разоў.

Для беларускай мовы перш за ўсё характэрны АП, у якія ўваходзяць стылістычна нейтральныя амонімы (63,02 %). Доля размоўных слоў у АП складае 24,02 %. Доля тэрмінаў у АП – 10,02 %. Меншую частку складаюць АП з устарэлымі і дыялектнымі словамі. Словы, што адносяцца да публіцыстычнага стылю, у АП выяўлены не былі. Адзначым, што пры вылучэнні тыпаў АП мы сутыкнуліся з праблемай розных лексікаграфічных традыцый у вылучэнні стылістычных асаблівасцей слоў. Так, напрыклад, памета *разм.* («шырокі пласт слоў або іх паасобных значэнняў, ужыванне якіх абмежавана гутарковай мовай, вуснай ці пісьмовай») (ТСБМ, т. 1, с. 10)) уласціва толькі для беларускіх слоўнікаў. Паметы *raro*, *BU* («рэдка, рэдкаўжывальны») прымяняюцца выключна ў італьянскай мове і не маюць дакладнага аналага ў беларускай мове. Дадзеныя асаблівасці тлумачаць адсутнасць вышэйзгаданых тыпаў у адной з дзвюх моў.

У італьянскай мове найбольш распаўсюджанымі з'яўляюцца АП, якія маюць у складзе тэрміны (52,07 %). Нават італьянскія даследчыкі ў галіне лексікаграфіі адзначаюць, што сучасныя тлумачальныя слоўнікі італьянскай мовы з'яўляюцца «вольнымі ад выканання строгіх тасканскіх прынцыпаў» [5, р. 104] і становяцца своеасаблівым «калодзежам навуковых тэрмінаў» [5, р. 5]. Такі вынік можна лічыць заканамерным. Доля стылістычна нейтральных амонімаў, якія складаюць большую частку беларускіх АП, у італьянскай мове складаюць толькі 12,97 % выпадкаў.

Нязначная прысутнасць многакампанентных АП у беларускай мове пры колькасным аналізе іх кампанентаў па функцыянальна-стылістычных асаблівасцях дазваляе выказаць меркаванне, што прычынай узнікнення амонімаў у беларускай мове ў большасці выпадкаў з'яўляецца этымалагічны фактар – распад полісеміі. У італьянскай мове сітуацыя крыху іншая. Амаль у кожным тыпе прысутнічаюць многакампанентныя АП (гл. табл. 4), што можа сведчыць пра разнастайнасць шляхоў узнікнення аманіміі, дзе стылістычныя афарбоўкі і канатацыі адыгрываюць больш значную ролю.

Асобна разгледзім такую характарыстыку кампанентаў АП, як паходжанне. Генетычныя прыметы адзінак АП (дакладней, колькасныя параметры гэтых прымет) з'яўляюцца істотнымі для вызначэння ролі запазычання ў фарміраванні аманіміі. Параўнаем паметы, якія ўказваюць крыніцу запазычання амонімаў у нашым матэрыяле: араб., англ., іт., кіт., ням.; ар. (*arabo* «арабскае»), ingl. (*inglese* «англійскае»), ted. (*tedesco*

‘нямецкае’), rum. (*rumeno* ‘румынскае’), portogh. (*portoghese* ‘партугальскае’). У італьянскіх слоўніках сустракаецца ўказанне на статус запазычання *ES* (*esotismo* ‘экзатызм’). Запазычанні з’яўляюцца даволі рэдкай прычынай узнікнення амонімаў і ў беларускай, і ў італьянскай мовах (адносна колькасць АП з запазычанымі амонімамі – 5,4 і 2,6 % адпаведна). У склад АП беларускай мовы ўваходзяць запазычанні з французскай (53,7 %), нямецкай (18,51 %), англійскай (12,96 %), грэчаскай (11,1 %), італьянскай (5,55 %), польскай, лацінскай і іспанскай (3,7 %) моў. Знойдзена па адным выпадку запазычанняў з турэцкай (*каюк*¹ ‘канец, пагібель’; *каюк*² тур. ‘рачнае вёсла – паруснае грузавое судно’ (ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 267)), чэшскай (*полька*¹ ‘гл. палякі’; *полька*² ад. чэш. *polka* ‘танец у хуткім тэмпе, а таксама музыка да гэтага танца’; *полька*² ‘мужчынская стрыжка, пры якой валасы на скронях і на патыліцы злётку падстрыгаюцца’ (ТСБМ, т. 4, с. 290)), персідскай (*туман*¹ ‘злучэнне драбнейшых кропак вады або ледзяных крышталікаў у прыземных слаях атмасферы, што робіць паветра непразрыстым’; *туман*² перс. ‘іранская залатая манета, якая была ў абароце да 1392 г.’ (ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 548–549)) і старажытнаўрэйскай (*хедар*¹ англ. *header* ‘рабочая частка збожжаўборачнага камбайна’; *хедар*² ст.-яўр. ‘яўрэйская пачатковая рэлігійная школа для хлопчыкаў’ (ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 191)) моў. У шэраг АП уваходзяць запазычанні з дзвюх або трох моў. Напрыклад, АП *фон* уключае запазычанні з трох моў: французскай (*фон*¹ ад фр. *fond* ‘асноўны колер, тон, на якім пішацца карціна’), грэчаскай (*фон*² ад грэч. *phoōnē* ‘шум, трэск’) і нямецкай (*фон*³ ад ням. *von* ‘часціца перад нямецкімі прозвішчамі, якая паказвае на дваранскае паходжанне’) (ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 144–145). У італьянскіх АП 73,07 % запазычанняў з’яўляюцца англійскімі і 7,69 % – арабскімі. У межах прааналізаваных АП выяўлены па адным выпадку запазычанняў з партугальскай (*боато*¹ ‘гул, грохат’; *боато*² ‘экзатызм партуг., неабгрунтаваныя чуткі, якія па-майстэрску і тэндэнцыйна распаўсюджваюцца’), румынскай (*брага*¹ ‘злучальны элемент’; *брага*² ‘экзатызм рум., гатунак піва з нізкім утрыманнем алкаголю’), японскай (*бута*¹ ‘бутус скарпіён’; *бута*² ‘экзатызм яп., сучасны японскі танец’), польскай (*рада*¹ ‘натуральны або штучны заліў, марскі ці азёрны, даволі прасторны і ахаваны, прызначаны для стаянкі або захоўвання караблёў’; *рада*² ‘экзатызм пол., у перыяд XVIII–XX стст. калегіяльны палітычны і адміністрацыйны орган Польшчы і Украіны’) і французскай (*рай*¹ ‘прамяні, асабліва сонечныя’; *рай*² ‘музыкальны жанр, які характарызуецца зліццём традыцыйнай алжырскай музыкі з поп-музыкай’) моў (DLIM).

Па прыналежнасці амонімаў да пэўнай часціны мовы можна вылучыць наступныя тыпы АП: гамагенны (кампаненты АП адносяцца да адной і той жа часціны мовы) і камбінаваны (кампаненты АП адносяцца да розных часцін мовы). У табл. 5 сімвалам «+» адзначаны знойдзеныя ў абедзвюх мовах тыпы супадзенняў кампанентаў АП у залежнасці ад марфалагічнай прыналежнасці.

Табліца 5

Тыпы супадзенняў кампанентаў амапарадыгмы па марфалагічнай прыналежнасці

Table 5

Types of matches of homoparadigm components according to morphological affiliation

Часціна мовы	Назоўнік	Прыметнік	Дзеяслоў	Выклічнік	Прыслоўе	Займеннік	Прыназоўнік	Злучнік	Часціца	Лічэбнік
Назоўнік	+									
Прыметнік	+	+								
Дзеяслоў	+	+	+							
Выклічнік	+	+	–	–						
Прыслоўе	+	+	–	+	+					
Займеннік	+	+	–	–	–	–				
Прыназоўнік	+	–	–	+	+	–	–			
Злучнік	+	+	–	–	+	–	–	–		
Часціца	+	–	–	–	–	+	–	+	–	
Лічэбнік	–	–	+	–	–	–	–	–	–	–

За ўвага. Парадак перасячэння форм не з’яўляецца для нас істотным, таму, каб пазбегнуць дубліравання форм супадзенняў кампанентаў АП, мы ставілі адзнакі толькі ў адной палове табліцы, якая знаходзіцца пад тлустай лініяй.

У ходзе аналізу было ўстаноўлена, што структура АП па прыналежнасці амонімаў да пэўнай часціны мовы вызначаецца вялікай разнастайнасцю, асабліва ў італьянскай мове. У табл. 6 прадстаўлены найбольш распаўсюджаныя тыпы гамагенных АП.

Табліца 6

Тыпы і колькасныя характарыстыкі АП па марфалагічнай прыналежнасці

Table 6

Types and quantitative characteristics of homoparadigms according to morphological affiliation

Тып АП	Колькасць АП дадзенага тыпу				Колькасць амонімаў у АП дадзенага тыпу			
	Абсалютная, адз.		Адносная, %		Абсалютная, адз.		Адносная, %	
	Беларуская мова	Італьянская мова	Беларуская мова	Італьянская мова	Беларуская мова	Італьянская мова	Беларуская мова	Італьянская мова
Субстантыўная	360	520	36,0	52,0	756	1120	36,49	52,02
Вербальная	533	138	53,3	13,8	1096	288	52,90	13,37
Ад’ектыўная	74	62	7,4	6,2	151	129	7,28	5,99
Адвербіяльная	0	3	0	0,3	0	6	0	0,29
Службовая	3	0	0,3	0	6	0	0,29	0
Камбінаваная	30	277	3,0	27,7	63	610	3,04	28,33
Усяго	1000	1000	100	100	2072	2153	100	100

Такім чынам, у абедзвюх мовах выяўлена пяць тыпаў гамагенных АП і адзін тып камбінаваных АП. Найбольш распаўсюджаным тыпам у беларускай мове з’яўляецца вербальны (53,3 %), у італьянскай – субстантыўны (52 %). Ад’ектыўны тып у абедзвюх мовах сустракаецца ў 6–7 % выпадкаў. Гэта акалічнасць тлумачыцца тым, што ў працэсе выбаркі не ўлічваліся АП, якія складаюцца выключна з дзеепрыметнікаў, бо яны дубліруюць АП вербальнага тыпу і таму не з’яўляюцца рэlevantнымі для нашага даследавання. Аднак АП, якія маюць у складзе дзеепрыметнік у рамках граматычнай апазіцыі з прыметнікам або назоўнікам, былі ўлічаны і разгледжаны ў катэгорыі камбінаваных АП. Адвербіяльны тып АП у беларускай мове адсутнічае, у італьянскай мове ён адзначаны, але не з’яўляецца тыповым (0,3 %).

Для беларускай мовы камбінаваныя АП нетыповыя. У табл. 7 прадстаўлены наступныя тыпы і падтыпы такіх АП: субстантыўная (далей – С), ад’ектыўная (далей – А), адвербіяльная (далей – АВ), экскламатыўная (далей – Э), службовая (далей – СЛ), партыцыпная (далей – П), вербальная (далей – В), лічэбнікая (далей – Л), пранамінальная (далей – ПН). Пры вылучэнні камбінаваных тыпаў парадак размяшчэння кампанентаў АП у слоўніку не ўлічваўся. Напрыклад, парадгмы *кары* (*кары*¹ ‘карычневы (пра колер)’ і *кары*² ‘1) сані для перавозкі бявення; 2) вялікія калёсы для перавозкі грузаў’) і *карэлы* (*карэлы*¹ ‘народ, які складае карэннае насельніцтва Рэспублікі Карэлія’ і *карэлы*² ‘пакрыты слоём засохлай гразі’) будуць адносіцца да аднаго тыпу змешанай АП – субстантыўна-ад’ектыўнага (С – А).

Табліца 7

Тыпы і падтыпы камбінаваных АП у беларускай мове

Table 7

Types and subtypes of combined homoparadigms in the Belarusian language

Нумар тыпу	Назва тыпу	Назва падтыпу (пры наяўнасці)	Структура тыпу або падтыпу	Колькасць АП, адз.
1	С – А	–	Назоўнік – прыметнік	3
2	С – АВ	С – АВ: Э	Назоўнік – прыслоўе	1
			Назоўнік – прыслоўе: выклічнік	1
		С – АВ: СЛ	Назоўнік – прыслоўе: часціца Назоўнік – прыслоўе: злучнік: часціца	1 1
3	С – СЛ	СЛ – С: ПН	Назоўнік – прыназоўнік	6
			Часціца – назоўнік: займеннік	1
4	С – П	–	Назоўнік – дзеепрыметнік	1
5	С – Э	–	Назоўнік – выклічнік	7
6	С – СЛ – Э	–	Назоўнік – злучнік – часціца – выклічнік	1

Заканчэнне табл. 7
Ending of the table 7

Нумар тыпу	Назва тыпу	Назва падтыпу (пры наяўнасці)	Структура тыпу або падтыпу	Колькасць АП, адз.
7	А – П	А – П: А	Прыметнік – дзеепрыметнік	2
			Прыметнік – дзеепрыметнік: прыметнік	1
8	АВ – Э	–	Прыслоўе – выклічнік	1
9	АВ – СЛ	–	Прыслоўе – прыназоўнік	1
10	В – Л	–	Дзеяслоў – лічэбнік	1
11	АВ – СЛ	–	Прыслоўе – злучнік	1

Заўвага. Адносіны граматычнай апазіцыі паміж кампанентамі адной парадыгмы прадстаўлены праз працяжнік, унутры полісемічнага кампанента – праз двукроп’е.

Такім чынам, на аснове марфалагічнай прыналежнасці кампанента ў беларускай мове выяўлена 11 структурных тыпаў камбінаваных АП. Улічваючы, што некаторыя амонімы ў межах адной АП могуць мець дадатковыя лексіка-семантычныя варыянты, для АП тыпаў 2, 3 і 7 вылучаецца шэраг падтыпаў. Аднак падтыпы, як і большая частка камбінаваных АП, сустракаюцца толькі адзін раз, а таму можна канстатаваць нетыповасць такіх выпадкаў для беларускай мовы. У табл. 8 і 9 прадстаўлены некаторыя прыклады камбінаваных АП у беларускай мове.

Табліца 8

АП як

Table 8

Номорарadigm як

Параметры	Крыніца		
	ТСБЛМ	ТСБМ 2002	ТСБМ 2022
Тып	С – АВ	С – АВ	С – АВ
Падтып	С – АВ: СЛ	С – АВ: СЛ	С – АВ: СЛ
Структура	Назоўнік – прыслоўе: злучнік: часціца	Назоўнік – прыслоўе: злучнік: часціца	Назоўнік – прыслоўе: злучнік: часціца
Спосаб прадстаўлення ў слоўніку	як ¹ – м. як ² – прысл., злуч., часц.	як ¹ – м. як ² – 1–5 прысл. 6–8 часц. 9–13 злуч.	як ¹ – м. як ² – 1–5 прысл. 6–8 часц. 9–13 злуч.

Дадзеная АП складаецца з двух кампанентаў: субстантыўнага і адвербіяльнага. Адвербіяльны кампанент з’яўляецца мнагазначным. Яго значэнні знаходзяцца ў адносінах граматычнай апазіцыі, таму вылучаецца дадаткова службовы падтып.

Табліца 9

АП пяць

Table 9

Номорарadigm пяць

Параметры	Крыніца		
	ТСБЛМ	ТСБМ 2002	ТСБМ 2022
Тып	В – Л	В – Л	В – Л
Падтып	–	–	–
Структура	Дзеяслоў – лічэбнік	Дзеяслоў – лічэбнік	Дзеяслоў – лічэбнік
Спосаб прадстаўлення ў слоўніку	пяць ¹ – ліч. кольк. пяць ² – незак.	пяць ¹ – ліч. кольк. пяць ² – незак.	пяць ¹ – ліч. кольк. пяць ² – незак.

У італьянскай мове сітуацыя з камбінаванымі АП іншая. Адносная колькасць такіх АП складае 27,7 %, іх тыпалогія значна адрозніваецца ад тыпалогіі АП (гл. табл. 6). У табл. 10 прадстаўлены вылучаныя тыпы і падтыпы камбінаваных АП.

Табліца 10

Тыпы і падтыпы камбінаваных амапарадыгм у італьянскай мове

Table 10

Types and subtypes of combined homoparadigms in the Italian language

Нумар тыпу	Назва тыпу	Назва падтыпу (пры наяўнасці)	Структура тыпу або падтыпу	Колькасць АП
1	В – А	В – А: С	Дзеяслоў – прыметнік	6
			Дзеяслоў – прыметнік: назоўнік	3
2	В – С – А	–	Дзеяслоў – назоўнік – прыметнік	2
3	В – С	–	Дзеяслоў – назоўнік	10
4	С – А	С – А: С	Назоўнік – прыметнік	139
			Назоўнік – прыметнік: назоўнік	55
		С – А – А: С – А: С	Назоўнік – прыметнік – прыметнік: назоўнік – прыметнік: назоўнік	1
		С – А: АВ	Назоўнік – прыметнік: прыслоўе	2
		С – А: АВ: С	Назоўнік – прыметнік: прыслоўе: назоўнік	1
		С – А: С – А	Назоўнік – прыметнік: назоўнік – прыметнік	1
		С: А – С: А	Назоўнік: прыметнік – назоўнік: прыметнік	3
		С – А – С: А	Назоўнік – прыметнік – назоўнік: прыметнік	3
		С – А: С – А: С	Назоўнік – прыметнік: назоўнік – прыметнік: назоўнік	1
		С – А: АВ – А	Назоўнік – прыметнік: прыслоўе – прыметнік	1
		С – А: С: АВ	Назоўнік – прыметнік: назоўнік: прыслоўе	1
5	С – СЛ	–	Назоўнік – прыназоўнік	3
6	С – СЛ – Э	–	Назоўнік – прыназоўнік – выклічнік	2
7	С – АВ	С – АВ: Э	Назоўнік – прыслоўе	9
			Назоўнік – прыслоўе: выклічнік	1
8	С – Э	С – Э: СЛ	Назоўнік – выклічнік	5
			Назоўнік – выклічнік: прыназоўнік	1
9	А – СЛ	А: С – СЛ	Прыметнік – прыназоўнік	1
			Прыметнік: назоўнік – злучнік	1
10	А: ПН: С – А: С	–	Прыметнік: займеннік: назоўнік – прыметнік: назоўнік	1
11	А – А: С	А – А: С: АВ	Прыметнік – прыметнік: назоўнік	14
			Прыметнік – прыметнік: назоўнік: прыслоўе	1
12	А – Э	–	Прыметнік – выклічнік	2
13	А – АВ	А: С – АВ	Прыметнік – прыслоўе	2
			Прыметнік: назоўнік – прыслоўе	1
14	А: С – А	А: С – А: С	Прыметнік: назоўнік – прыметнік	1
			Прыметнік: назоўнік – прыметнік: назоўнік	2
15	А: С: АВ – С: Э	–	Прыметнік: назоўнік: прыслоўе – назоўнік: выклічнік	1

Заўвага. Парадак размяшчэння кампанентаў АП у слоўніку не ўлічваўся, а адносіны граматычнай апазіцыі паміж кампанентамі адной парадэгмы прадстаўлены праз працяжнік, унутры полісемічнага кампанента – праз двукроп’е.

Такім чынам, у італьянскай мове знойдзена 15 структурных тыпаў камбінаваных АП, 8 з якіх маюць даволі шмат падтыпаў. Некаторыя падтыпы сустракаюцца аднаразова (С – А – А: С – А: С; С – А: АВ: С; А – А: С: АВ; А: С – А: С і інш.), а некаторыя з’яўляюцца характэрнымі (С – А: С). Разгледзім прыклады камбінаваных АП у італьянскай мове (табл. 11–13).

АП *regolare* (‘рэгуляваць’; *regolare*² ‘1) правільны, занонны; 2) рэгулярная армія’) рэалізуе вербальна-ад’ектыўную мадэль. Улічваючы, што адзін з яе кампанентаў у асобных значэннях адначасова з’яўляецца прыметнікам і назоўнікам, можна аднесці дадзеную АП да падтыпу В – А: С.

АП *bene* (‘1) добра; 2) добра!’; *bene*² ‘маёмасць’; *bene*³ ‘дрэва роду Морынга’) прадстаўлена ў двух слоўніках і адносіцца да субстантыўна-адвербіяльнага тыпу. У слоўніку GDIH слова *bene* з’яўляецца мнагазначным. У DLIM АП *bene* складаецца з трох кампанентаў, у DLIT – з двух. Аднак, нягледзячы на розную колькасць кампанентаў і адрозненні ў іх прадстаўленні ў слоўніках, абедзве АП можна аднесці да тыпу С – АВ і падтыпу С – АВ: Э (у некаторых значэннях *bene* з’яўляецца выклічнікам).

Табліца 11

АП *regolare*

Table 11

Homoparadigm *regolare*

Параметры	Крыніца		
	GDIH	DLIM	DLIT
Тып	В – А	В – А	В – А
Падтып	В – А: С	В – А: С	В – А: С
Структура	Дзеяслоў – прыметнік: назоўнік	Дзеяслоў – прыметнік: назоўнік	Дзеяслоў – прыметнік: назоўнік
Спосаб прадстаўлення ў слоўніку	<i>regolare</i> ¹ – v. tr. <i>regolare</i> ² –agg.; s. m.	<i>regolare</i> ¹ – agg.; s. m. e. f. <i>regolare</i> ² – v. tr.	<i>regolare</i> ¹ – agg.; s. m. <i>regolare</i> ² – v. tr.

Табліца 12

АП *bene*

Table 12

Homoparadigm *bene*

Параметры	Крыніца		
	GDIH	DLIM	DLIT
Тып	–	С – АВ	С – АВ
Падтып	–	С – АВ: Э	С – АВ: Э
Структура	–	Назоўнік – прыслоўе: выклічнік	Назоўнік – прыслоўе: выклічнік
Спосаб прадстаўлення ў слоўніку	–	<i>bene</i> ¹ – adv., inter. <i>bene</i> ² – s. m. <i>bene</i> ³ – s. m.	<i>bene</i> ¹ – 1)–2) adv.; 3) per esprimere soddisfazione (‘з мэтай выразіць задавальненне’) <i>bene</i> ² – s. m.

Табліца 13

Амапарадыгма *alessandrino*

Table 13

Homoparadigm *alessandrino*

Параметры	Крыніца		
	GDIH	DLIM	DLIT
Тып	С – А	С – А	С – А
Падтып	А: С – А: С – А	С – А – А: С – А: С	А: С – А
Структура	Прыметнік – прыметнік: назоўнік – прыметнік: назоўнік	Назоўнік – прыметнік – прыметнік: назоўнік – прыметнік: назоўнік	Прыметнік – прыметнік: назоўнік – прыметнік
Спосаб прадстаўлення ў слоўніку	<i>alessandrino</i> ¹ – agg. <i>alessandrino</i> ² – agg.; s. m. <i>alessandrino</i> ³ – agg.; s. m.	<i>alessandrino</i> ¹ – agg.; s. m. <i>alessandrino</i> ² – agg.; s. m. <i>alessandrino</i> ³ – agg. <i>alessandrino</i> ⁴ – s. m.	<i>alessandrino</i> ¹ – agg. <i>alessandrino</i> ² – agg.; s. m. <i>alessandrino</i> ³ – agg.

Разглядаемая АП *alessandrino* ('1) александрыйскі; 2) мастак александрыйскай эпохі'; *alessandrino*² '1) александрыйскі; 2) жыхар або ўраджэнец Александрыі'; *alessandrino*³ 'які адносіцца да персанажаў з імем Аляксандр'; *alessandrino*⁴ 'александрыйскі верш') прыналежаць да субстантыўна-ад'ектыўнага тыпу і складаецца, па даных GDIH і DLIT, з трох або, па даных DLIM, чатырох кампанентаў. Калі б мы разглядалі гэту АП асобна ў межах адной мовы, магчыма было б казаць пра наяўнасць трох падтыпаў у межах тыпу С – А. Аднак пры параўнанні дзвюх моў, асабліва калі яны належаць да розных моўных груп, такая дэталізацыя можа ўнесці некаторую блытаніну. Таму для параўнання мы прапануем улічваць АП з найбольшай колькасцю кампанентаў. У дадзеным выпадку гэта АП, прадстаўленая ў DLIM.

Пры вывучэнні структурных характарыстык АП мэтазгодна ўлічваць і фармальны бок аманіміі. Па форме супадзення амонімаў АП могуць быць падзелены на фанетыка-графічныя (у склад АП уваходзяць кампаненты, якія супадаюць па гучанні і напісанні), графічныя (АП складаюцца з амонімаў, якія супадаюць у напісанні, але маюць рознае вымаўленне), фанетычныя (АП, якія ў сваім складзе маюць выключна амафоны) і марфемныя (АП уключаюць амонімы, якія супадаюць на ўзроўні граматычных форм і марфем, але маюць рознае значэнне). Паводле нашых даных, у беларускай мове прадстаўлены выключна фанетыка-графічныя АП. У італьянскай мове таксама пераважаюць фанетыка-графічныя АП, аднак у некаторых выпадках можна сустрэць і графічныя. Напрыклад, АП *brucio* адначасова прадстаўлена лексічнымі амонімамі і амографамі (*brucio* можа таксама трактавацца як адназначнае слова). Так, у слоўніку GDIH дадзеная АП уяўляе сабой амографы (*brúcio*¹ – *brucio*²), у слоўніку DLIM – камбінацыю *brúcio*¹ – *brucio*² – *brucio*³, у DLIT яна складаецца з двух амонімаў (*brúcio*¹ – *brucio*²), а слова *brucio* прадстаўлена ў асобным слоўнікавым артыкуле як адназначнае слова. Да графічнага тыпу мы можам таксама аднесці такія АП, як *agata* (*ágata*¹ 'агат'; *agáta*² 'даўжыня ніткі, якая прасоўваецца ў вушка іголки пры пляценні рыбакоўнай сеткі'), *aloe* (*áloe*¹ 'алоэ, альяс'; *alóe*² 'у Старажытнай Грэцыі свята ў гонар Дэметры'), *ancora* (*áncora*¹ 'якар'; *ancóra*² 'яшчэ'), *baciucchio* (*baciucchio*¹ 'цмоканне'; *baciúccchio*² 'паспешны пацалунак'), *barbera*, *berberide* (*berbéride*¹ 'барбарыс'; *berberide*² 'берберскі'), *retina* (*rétina*¹ 'рэціна'; *retína*² 'сетка для валасоў'), *ricciolo* (*ricciolo*¹ 'завіток, локан'; *ricciolo*² 'форма дэрматыту ў каней').

Графічныя і марфемныя АП у дадзеным даследаванні не разглядаліся, паколькі ў тлумачальных слоўніках асобна вылучаюцца толькі лексічныя амонімы.

Заклучэнне

У выніку даследавання структурна-квантытатывых характарыстык і асаблівасцей АП у беларускай і італьянскай мовах былі вызначаны агульныя і спецыфічныя рысы. Агульнымі для абедзвюх моў выступаюць наступныя характарыстыкі: 1) найбольш распаўсюджанымі з'яўляюцца двухкампанентныя АП, найменш распаўсюджанымі – чатырохкампанентныя; 2) максімальная колькасць кампанентаў у тоеснай АП складае пяць амонімаў; 3) паводле функцыянальных асаблівасцей амонімаў, вылучаюцца пяць агульных тыпаў АП для абедзвюх моў (у слоўніках кампаненты кожнага тыпу пазначаны як стылістычна-нейтральныя, навукова-публіцыстычныя, дыялектна-рэгіянальныя, прафесійна-тэхнічныя, рэдкаўжывальныя); 4) запазычанне выступае даволі рэдкай прычынай узнікнення амонімаў; 5) з пункту гледжання фармальнага крытэрыю ў абедзвюх мовах пераважаюць фанетыка-графічныя АП.

Спецыфічныя характарыстыкі АП у абедзвюх мовах у пэўнай ступені адлюстроўваюць асаблівасці поглядаў на з'яву аманіміі ў беларускай і італьянскай лексікаграфіі: адноснае адзінства падыходу ў беларускіх крыніцах і значныя адрозненні прадстаўлення амонімаў у італьянскіх слоўніках. Так, колькасць амонімаў адной змешанай АП у беларускай лексікаграфіі вар'іруецца ў межах аднаго кампанента, а ў італьянскай мове гэта розніца можа дасягаць трох–чатырох адзінак. Спецыфічнай з пункту гледжання функцыянальнага крытэрыю з'яўляецца наяўнасць толькі ў беларускай мове такога тыпу АП, кампаненты якой абмежаваны размоўна-бытавой сферай ужывання. Выключна для італьянскай мовы характэрны тып АП, якая ўключае рэдкаўжывальныя словы. Запозычанні ў абедзвюх мовах даволі рэдка ўваходзяць у склад АП. Пры гэтым у беларускай мове крыніцай аманіміі часцей за ўсё з'яўляюцца галіцызмы, у італьянскай мове – англіцызмы. Для беларускай мовы найбольш характэрны стылістычна нейтральныя амонімы. У італьянскай мове крыніцай узнікнення амонімаў часцей выступаюць тэрміны. Вялікай разнастайнасцю характарызуюцца і структурныя тыпы АП па марфалагічным кампаненце. Сярод гамагенных АП у беларускай мове пераважае вербальны тып, у італьянскай – субстантыўны; камбінаваны тып АП, нехарактэрны для беларускай мовы, у італьянскай мове з'яўляецца даволі распаўсюджаным. Службовы тып АП прысутнічае толькі ў беларускай мове, а адвербіяльны тып – выключна ў італьянскай мове.

Такім чынам, супастаўленне АП беларускай і італьянскай моў дазваляе канстатаваць, што ў аснову прадстаўлення іх аманімікі можа быць пакладзена аднолькавая мадэль з улікам характарыстык структурнага кампанента АП. Выкарыстанне адзінай структурнай мадэлі аманімікі беларускай і італьянскай

моў дазволіла вывучыць колькасныя характарыстыкі аманімічных адзінак розных узроўняў і форм, атрымаць даныя аб аб'ёме АП і аманімічнай насычанасці моў. На аснове атрыманых характарыстык АП можна сцвярджаць, што аманіміка беларускай і італьянскай моў мае пэўную сістэму і арганізаванасць. У абедзвюх мовах назіраюцца сістэмныя сувязі, якія на розных узроўнях маюць вызначаны характар. Атрыманыя ў ходзе даследавання вынікі могуць стаць стымулам для далейшага больш паглыбленага вывучэння структура-квантытатывных асаблівасцей АП і аманіміі ўвогуле.

Скарачэнні

GDH – Grande Dizionario Italiano Hoepli [Electronic resource]. URL: https://www.grandidizionari.it/dizionario_italiano.aspx (date of access: 30.05.2024) ; **DLIM** – Il Nuovo Dizionario della Lingua Italiana De Mauro [Electronic resource]. URL: <https://dizionario.internazionale.it> (date of access: 30.05.2024) ; **DLIT** – Dizionario della Lingua Italiana Treccani [Electronic resource]. URL: <https://www.treccani.it/vocabolario/> (date of access: 30.05.2024) ; **ТБСМ** – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэд. К. К. Атраховіч. Мінск : БСЭ, 1977–1980. 5 т. ; **ТСБЛМ 2002** – Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65 000 слоў / рэд.: М. Р. Суднік, М. Н. Крыўко. Мінск : БелЭн, 2002. 784 с. ; **ТСБЛМ 2022** – Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65 000 слоў : у 2 т. / уклад.: І. Л. Капылоў [і інш.]. ; рэд. І. Л. Капылоў. Мінск : Беларусь, 2022. 2 т.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Потебня АА. *Из записок по русской грамматике*. Москва: Учпедгиз; 1958. 500 с.
2. Айвазова ЭР. Семантико-функциональные парадигмы лексики. *Культура народов Причерноморья. Вопросы духовной культуры. Филологические науки*. 2006;88:158–161.
3. Жеребило ТВ. *Словарь лингвистических терминов*. Назрань: Пилигрим; 2010. 486 с.
4. Малаховский ЛВ. *Теория лексической и грамматической омонимии*. Москва: Либроком; 2009. 248 с.
5. Fanfani M. *Dizionari del Novecento*. Firenze: Società Editrice Fiorentina; 2019. 165 p.

Артыкул паступіў у рэдкалегію 17.12.2024.
Received by editorial board 17.12.2024.